СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.31
УДК 378.4.093:159.9+61

Л. М. Руденко
l.m.rudenko@udu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-1655-5708
Г. В. Афузова
h.v.afuzova@udu.edu.ua
htpps://orcid.org/0000-0001-8112-8943
В. І. Кротенко
v.i.krotenko@udu.edu.ua
htpps://orcid.org/0000-0001-8112-8943

КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ: МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ (ДО 20-РІЧЧЯ ВІД ДАТИ ЗАСНУВАННЯ)

Метою статті є висвітлення двадцятирічного практичного досвіду діяльності кафедри спеціальної психології та медицини з підготовки фахівців у галузі спеціальної та клінічної психології. Описано етапи розбудови кафедри, відкриття якої у 2004 році стало результатом необхідності підготовки спеціалістів, які володіють системою психологічних знань про дітей з порушеннями розвитку, розуміють їх труднощі, знають особливості їх навчання та життєдіяльності. Зазначено, що відповідно до викликів сьогодення на кафедрі оновлюються і ускладнюються навчальні плани, навчальні програми, зміст практичної підготовки та тематики курсових і кваліфікаційних робіт; розробляються навчально-методичні рекомендації, публікуються результати наукових пошуків викладачів і студентів кафедри. Підкреслено, що в цей час кафедра активно розширює мережу науково-методичної взаємодії із закладами спеціальної дошкільної і шкільної освіти, закладами охорони здоров'я та соціально-реабілітаційними центрами з метою забезпечення науково-методичним супроводом фахівців вказаних закладів та створення умов для проходження практичної підготовки майбутніми спеціальними, клінічними психологами. Професійна підготовка, яку протягом 20-ти років здійснює професорсько-викладацький склад кафедри спеціальної психології та медицини, передбачає гармонійний тандем психолого-педагогічних та клінічних знань, умінь і навичок, що обумовлюють формування фахових компетентностей фахівців у галузі спеціальної, клінічної психології. На сьогодні на кафедрі здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю С4 Психологія за такими освітньо-професійними програмами: 1. «Психологія (спеціальна, клінічна)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (денна та заочна форми навчання). 2. «Психологічний супровід процесів розвитку» другого (магістерського) рівня вищої освіти (заочна форма навчання, на базі вищої освіти за іншою спеціальністю). 3. «Клінічна психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти (форма навчання – денна, заочна).

Ключові слова: психологія, спеціальна психологія, клінічна психологія, кафедра спеціальної психології та медицини, інклюзія, інклюзивна освіта.

Постановка проблеми. З давніх давен у людській популяції є люди, які мають відхилення у психічному та/або фізичному розвитку. У різні часи питаннями їх навчання, виховання та розвитку займалися представники різних сфер наукового пізнання: філософи, служителі церкви, клініцисти, педагоги, і, згодом, психологи.

Сьогодні в Україні інтенсивно розширюється практика освітньої та соціальної інклюзії, що відповідає основним цінностям кожної цивілізованої країни. У суворих реаліях України зростає попит на фахівців, здатних надати психологічну, корекційно-розвивальну та психореабілітаційну допомогу особам із стійкими або тимчасовими вродженими або набутими обмеженнями життєдіяльності, оскільки за часів хронічної пермакризи останнього десятиріччя кількість дітей та дорослих зазначеної категорії стрімко зростає. В цьому контексті перед закладами вищої освіти постає нагальна потреба забезпечити

якісну професійну підготовку психологів, здатних ефективно надавати подібні психологічні послуги. І вперше таких фахівців в Україні почали готувати на кафедрі спеціальної психології та медицини факультету спеціальної та інклюзивної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, яка відзначила у 2024 році своє двадцятиріччя.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки фахівців у галузі спеціальної психології у різні часи прямо чи опосередковано розглядалася вітчизняними науковцями: так, зокрема, Л. Долинська, З. Огороднійчук, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелєва та ін. вивчали питання характеристик особистості практичного психолога; М. Кот, С. Миронова, Ю. Пінчук, Л. Руденко та ін. досліджували особливості професійної підготовки **майбутніх** дефектологів; Г. Афузова, Т. Григоренко, О. Дубовик, Д. Супрун у своїх наукових пошуках висвітлювали різні аспекти особистісного та професійного розвитку психологів у галузі спеціальної освіти.

Мета статті. За мету даної статті ми поставили висвітлення двадцятирічного практичного досвіду професійної діяльності кафедри спеціальної психології та медицини з підготовки фахівців у галузі спеціальної та клінічної психології.

Виклад матеріалу дослідження. Якщо в Америці першу психологічну клініку, фахівці якої надавали допомогу дітям з труднощами у навчанні, психолог Лайтнер Вітмер відкрив в 1896 році (Benjamin; 2005), то перші кроки в реалізації соціальних і психолого-педагогічних завдань сучасного етапу розвитку спеціальної освіти були зроблені у нашій країні в 90-ті роки ХХ століття, коли Україна стала незалежною суверенною демократичною державою та обрала шлях інтеграції в європейське і світове співтовариство. Тривалий час у системі спеціальної освіти України допомога особам з порушеннями психічного та/або фізичного функціонування надавалася фахівцями, які, як правило, не мали відповідної спеціальної професійної підготовки, що цілком логічно впливало на якість і ефективність психологічної допомоги (Афузова; 2010, 5). На етапі становлення України як держави європейського рівня гостро постала необхідність вдосконалення системи підготовки фахівців у галузі спеціальної та інклюзивної освіти (в тому числі психологів) з метою підвищення рівня їх професійної компетентності, що обумовило потребу у якісно новій спеціальності – спеціальності спеціального психолога.

У Національний класифікатор України «Класифікатор професій» професія спеціального психолога й досі не внесена, хоча і відрізняється значною специфікою професійної діяльності, а також особливими вимогами, які висуваються до фахівців. Якщо звернутися до історії виникнення професії спеціального психолога, слід згадати, що практична психологія в освіті виникла як результат необхідності психологічного обґрунтування та супроводу процесу навчання учнів при різних варіантах систем розвиваючого навчання (70-80-і рр. ХХ ст.), коли виникла можливість розгалуження та вдосконалення системи закладів освіти (поява ліцеїв, гімназій тощо). З 1989 р. на теренах колишнього СРСР розпочалася підготовка практичних психологів для системи освіти, в школах з'явилися практичні психологи, первинною метою професійної діяльності яких була психологічна допомога дитині в процесі навчання (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Але у ході роботи саме до практичного психолога зверталися вчителі, учні та батьки у разі виникнення проблем розвитку, труднощів у навчанні та міжособистісній взаємодії. Фокус уваги практичного психолога поступово зміщувався у бік прогнозування та профілактики подібних труднощів, що в свою чергу потребувало докорінних змін у професійній діяльності шкільних практичних психологів. В той же час схожі завдання, але з категорією більш складних випадків («аномальні», «дефективні» діти за термінологією того часу), вирішувалися дефектологією і суміжними науками, які вивчали як значні порушення розвитку дітей (стійкі інтелектуальні порушення, сенсорні порушення тощо), так і менш яскраво виражені (затримка психічного розвитку, порушення розвитку при мінімальній мозковій дисфункції, стерті порушення розвитку та ін.). Таким чином, діти деяких категорій підпадали під вивчення і практичної психології, і дефектології, що послугувало оптимізації допомоги таким дітям з врахуванням досвіду взаємодіючих наук, який поповнювався завдяки взаємозбагаченню теорії та практики (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Внаслідок розширення контактів з розвинутими країнами Заходу у світогляді суспільства прослідковуються глобальні зміни, у тому числі і у сприйманні осіб з психофізичними порушеннями та ставленні до них: дедалі частіше проголошувалися ідеї про права людини, соціальну відповідальність,

гуманізацію суспільства тощо. Вітчизняні науковці отримали змогу ознайомитися з досвідом і дослідженнями іноземних колег у галузі освіти, де відповідно до Конвенції про права дитини ООН висвітлюється концепція інтегрованого навчання дітей з порушеннями розвитку і дітей, які розвиваються відповідно до вікових норм. У соціальній ситуації, що склалася, зміни в першу чергу торкнулися освітньої системи (як загальної, так і спеціальної), яка, в свою чергу, розширила вимоги до фахівців, які займалися проблемами розвитку, навчання та виховання дітей. Все це сприяло підвищенню уваги до психологічних знань про дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Перед педагогічними закладами вищої освіти України з'явилася необхідність підготовки спеціалістів, які володіють системою психологічних знань про дітей з порушеннями розвитку, розуміють їх труднощі, знають особливості їх навчання та життєдіяльності. У навчальні плани державних стандартів в якості обов'язкової дисципліни професійної освіти було внесено навчальну дисципліну «Спеціальна психологія». Аналогічну назву отримала і спеціалізація психолога, професійна діяльність якого пов'язана з дітьми, які мають психофізичні порушення (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Сьогодні, в умовах реформування освіти у бік інклюзії, гостро усвідомлюється соціальна потреба в розвитку ініціативних, творчих, ділових якостей спеціальних психологів, що передбачає посилення креативних компонентів їх професійної підготовки. Сучасному фахівцю у галузі спеціальної психології необхідно нове концептуальне мислення, яке спонукатиме його до об'ємного споглядання процесів психічного онто- і дизонтогенезу, соціалізації і освіти осіб з психофізичними порушеннями та забезпечить вищу якість професійної діяльності.

Реформування дефектологічного факультету в Інститут корекційної педагогіки та психології (з 2018 року – факультет спеціальної та інклюзивної освіти) на чолі із директором академіком В.М. Синьовим у вересні 2003 року було насамперед спрямоване на розбудову структури та змісту професійної підготовки, зокрема на пошук сучасних конкурентоздатних спеціальностей. З цією метою 30 серпня 2004 року вперше в Україні було створено кафедру спеціальної психології та медицини. Завідувачкою кафедри була призначена професор Огороднійчук Зоя Василівна, яка доклала багато зусиль для розробки навчальних планів, програм, підбору досвідчених викладачів для викладання медико-біологічних та психологічних дисциплін.

У 2005 році було здійснено перший набір студентів за спеціальністю «Практична психологія (спеціальна)». Фахівці, які першими де-факто отримали спеціалізацію спеціального психолога, були підготовлені для роботи з дітьми і дорослими з порушеннями психічного та/або фізичного розвитку (з порушеннями інтелекту; пізнавального розвитку; слуху та зору; опорно-рухового апарату; мовлення; з емоційними розладами, у тому числі з розладами аутистичного спектра; поведінки і діяльності, а також з важкими комплексними порушеннями). У ході професійного навчання спеціальні психологи – випускники кафедри також мали можливість оволодіти навичками співпраці з членами сімей осіб, які мають порушення психофізичного розвитку; з педагогами і соціальними працівниками, які здійснюють навчання, реабілітацію і соціальну підтримку вказаного контингенту (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

У 2007 році відкритий набір на спеціальність «Психологія (спеціальна, медична)», яка користувалася великим інтересом з боку абітурієнтів. У 2008 році завідувачкою кафедри спеціальної психології та медицини призначено професора Руденко Лілію Миколаївну, яка керує кафедрою дотепер. Із зростанням інтересу абітурієнтів до фаху спеціального, медичного психолога новими фахівцями збагачується професорсько-викладацький склад кафедри спеціальної психології та медицини. Це обумовлено й потребою забезпечити високоякісну професійну підготовку психологів для роботи в спеціальних закладах освіти, закладах охорони здоров'я та соціально-реабілітаційних центрах, оскільки програма підготовки спеціального, медичного психолога включає знання загальнопсихологічних, психофізіологічних, клініко-психологічних принципів вивчення і корекції відхилень в психічному розвитку дітей з урахуванням їх індивідуальних і вікових особливостей; освоєння методологічного, теоретичного і прикладного аспектів профілактики і корекції відхилень в психічному розвитку дітей з вродженими або набутими порушеннями сенсорної, рухової, інтелектуальної і емоційної сфер; теоретичний аналіз вітчизняних, зарубіжних напрямів і методів корекційного та реабілітаційного навчання; знання прикладних аспектів стимуляції компенсаторних можливостей психіки і розвитку особистості дітей;

оволодіння методами організації гуманного соціального середовища, що сприяє розвитку компенсаторних механізмів поведінки, а також психолого-педагогічними принципами проектування і організації ситуацій спільної діяльності в системі «фахівець-дитина-батьки»; знання методів організації системи комплексних психолого-медико-педагогічних служб тощо (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Відповідно до тогочасних викликів професійної підготовки фахівців у галузі спеціальної, медичної психології оновлювалися і ускладнювалися навчальні плани, навчальні програми, зміст практичної підготовки та тематика курсових робіт; розроблялися навчально-методичні рекомендації; публікувалися результати наукових пошуків викладачів і студентів кафедри тощо.

В цей час кафедра спеціальної психології та медицини активно розширює мережу науково-методичної взаємодії із закладами спеціальної дошкільної і шкільної освіти, закладами охорони здоров'я та соціально-реабілітаційними центрами з метою забезпечення науково-методичним супроводом фахівців вказаних закладів та створення умов для проходження практичної підготовки майбутніми спеціальними, медичними психологами.

Важливою віхою становлення кафедри спеціальної психології та медицини є початок підготовки з 2010 року фахівців освітнього рівня «Магістр» у галузі спеціальної, медичної психології. Професорсько-викладацьким складом кафедри спеціальної психології та медицини було розроблено якісно нове навчально-методичне забезпечення цієї фахової підготовки, яке враховувало сучасні надбання психології, педагогіки та медицини і відповідало запитам суспільства щодо підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі спеціальної, медичної психології (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Професійна підготовка, яку протягом 20-ти років здійснює професорсько-викладацький склад кафедри спеціальної психології та медицини, передбачає гармонійний тандем психолого-педагогічних та клінічних знань, умінь і навичок, що обумовлюють формування фахових компетентностей фахівців у галузі спеціальної, медичної психології, які мають володіти вмінням проводити психологічне обстеження з метою визначення рівня психічного розвитку, відповідності його віковим нормам; методами диференційної діагностики для визначення типу відхилень; умінням формулювати психологічний висновок; методами консультування осіб з відхиленнями у розвитку, їх батьків (опікунів) і педагогів з проблем навчання, розвитку, життєвого та професійного самовизначення; методами психопрофілактичної роботи, спрямованої на створення сприятливого психологічного клімату у освітньо-реабілітаційному закладі, родині; уміннями і навичками розробки і реалізації корекційно-освітніх програм; методами психологічної корекції; знаннями про профілактику і методи корекції звичок, що наносять шкоду здоров'ю, про засоби захисту від несприятливих впливів соціального середовища; способами надання психологічної допомоги у небезпечних і надзвичайних ситуаціях природного, техногенного і соціального походження; навичками організації і проведення науково-дослідної роботи (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

З кінця 90-хх рр. XX ст. – початку XXI ст. актуальною проблемою навчання та виховання дітей з порушеннями психічного та/або фізичного розвитку стала їхня інтеграція в суспільство відповідно до визначених міжнародними законодавчих документів та Законів України. Але у системі вітчизняної спеціальної та інклюзивної освіти існуючі на сьогодні освітні послуги часто не відповідають запитам, особистим і соціальним потребам осіб з порушеннями психофізичного розвитку. З огляду на це, перед сучасною освітою осіб з інвалідністю постає завдання вдосконалення і розвитку нових соціальних і освітніх напрямків, серед яких перспективною є освітня інклюзія (інклюзивна форма навчання). Потреба розширювати межі професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі спеціальної психології зумовила зміни у назві спеціальності, і у 2016 році кафедрою спеціальної психології та медицини було відкрито набір на спеціальність «Психологія (спеціальна, клінічна)» (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

У 2017 році кафедрою спеціальної психології та медицини було отримано ліцензію Міністерства освіти і науки України на підготовку медичних психологів (на контрактній основі) (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.). Але дана ініціатива не була реалізована через подальшу диференціацію професійної підготовки зазначених фахівців виключно у закладах вищої освіти, підпорядкованих Міністерству охорони здоров'я України. У той час на кафедрі здійснюється

підготовка фахівців за спеціальністю 053 Психологія (спеціальна, клінічна) з додатковими кваліфікаціями (за вибірковим блоком дисциплін):

- Кваліфікація: Бакалавр психології 2445.2 Психолог

1) 2445.2 Практичний психолог (інклюзивно-ресурсних центрів, психолог-консультант спеціальних та інклюзивних закладів освіти)

2) 2445.2 Практичний психолог (інклюзивно-ресурсних центрів, психолог-консультант медичних та реабілітаційних закладів)

- Кваліфікація: Магістр психології. 2310.2 Викладач закладу вищої освіти (психології, спеціальної психології). 2445.2 Психолог (за освітньо-науковою програмою, термін навчання – 1 р. 9 міс.)

1) 2445.2 Практичний психолог (спеціальних та інклюзивних закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів)

2) 2445.2 Психолог (медичних та реабілітаційних закладів);

2445.2 Практичний психолог (інклюзивно-ресурсних центрів)

- Кваліфікація: Магістр психології. 2445.2 Психолог (за освітньо-професійною програмою, термін навчання – 1 р. 4 міс.)

1) 2445.2 Практичний психолог (спеціальних та інклюзивних закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів)

2) 2445.2 Психолог (медичних та реабілітаційних закладів);

2445.2 Практичний психолог (інклюзивно-ресурсних центрів) (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Навчання студентів відбувалося на денній і заочній формах навчання та шляхом перепідготовки на базі іншої вищої освіти (друга вища освіта), з 2019-2020 навчального року розпочато дистанційне навчання за спеціальністю 053 Психологія (спеціальна, клінічна).

На кафедрі були відкриті аспірантура та докторантура із спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія, які функціонували до 2019 року. За час існування на кафедрі захищено 9 кандидатських і 1 докторська дисертація (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

У 2019 році відбувся перегляд змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної психології, було вирішено на майбутній навчальний рік відмовитися від освітньо-наукової програми на користь освітньо-професійної програми (далі – ОПП), яка передбачала навчання за наявності вищої освіти за іншою спеціальністю, – «Психологічний супровід процесів розвитку» (термін навчання 1 рік 10 міс, форма навчання – заочна). По закінченню професійного навчання за цією ОПП випускники отримували основну кваліфікацію «Магістр психології. 2445.2 Психолог», а також мали можливість рухатися протягом навчання за індивідуальною освітньою траєкторією та отримати додаткові кваліфікації: «2445.2 Практичний психолог (спеціальних та інклюзивних закладів освіти)» або «2445.2 Психолог (медичних та реабілітаційних закладів)».

З 2022 року від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України загострилася потреба у підготовці фахівців у галузі психічного здоров'я, які б володіли не лише глибокими теоретичними знаннями, а й практичними навичками роботи з наслідками психотравми, кризових станів, психосоматичних і психічних розладів. Реагуючи на цей соціальний запит, кафедра спеціальної психології та медицини шукала способи впровадити відповідну освітньо-професійну програму для підготовки клінічних психологів – професіоналів з вищою немедичною освітою. Це стало можливим лише у 2023-2024 навчальному році після внесення змін до Переліку посад професіоналів із вищою немедичною освітою (Наказ МОЗ України від 30.09.2022 № 1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385»; 2022), в якому з'явилася посада «клінічний психолог», а відповідний фах з'явився у Національному класифікаторі України «Класифікатор професій» (Наказ Мінекономіки України від 29.12.2022 № 5573 «Про затвердження зміни № 11 до Національного класифікатора ДК 003:2010»; 2022). Саме тоді був здійснений перший набір здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Клінічна психологія» (термін навчання 1 рік 4 міс, форма навчання – денна, заочна), які по закінченню професійного навчання за цією ОПП отримували освітню кваліфікацію «Магістр психології» і професійну кваліфікацію «2445.2 Клінічний психолог. 2310.2 Викладач закладу вищої освіти» (Кафедра спеціальної психології та медицини; б.д.).

На сьогодні кафедра спеціальної психології і медицини і досі залишається єдиною і унікальною

на теренах вищої освіти України. На кафедрі здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю С4 Психологія за такими освітньо-професійними програмами (Кафедра спеціальної психології та медицини; б.д.):

1. «Психологія (спеціальна, клінічна)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (денна та заочна форми навчання). За цією ОПП здобувачі вищої освіти протягом 3 років 10 місяців отримують освітню кваліфікацію «Бакалавр психології» і професійну кваліфікацію «2445.2 Психолог».

2. «Психологічний супровід процесів розвитку» другого (магістерського) рівня вищої освіти (заочна форма навчання, на базі вищої освіти за іншою спеціальністю), по закінченню якої випускники отримують освітню кваліфікацію «Магістр психології» і професійну кваліфікацію «2445.2 Психолог».

3. «Клінічна психологія» (опис даної ОПП подано вище).

Протягом двадцяти років кафедра спеціальної психології та медицини активно співпрацює з провідними профільними установами (зокрема, з Інститутом спеціальної педагогіки та психології НАПН України; Міністерством освіти і науки України; Інститутом психології імені Костюка тощо). Викладачі кафедри надають методичну та консультаційну підтримку фахівцям спеціальних та інклюзивних закладів освіти, соціально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів, представникам громадських та благодійних організацій, родинам осіб з інвалідністю. Кафедрою укладені угоди про співпрацю та проведення виробничої практики з закладами дошкільної та загальної середньої освіти (спеціальними та з інклюзивною формою навчання); інклюзивно-ресурсними центрами; закладами охорони здоров'я та соціального захисту населення; благодійними і громадськими організаціями, що посилює практичну складову професійного навчання майбутніх фахівців у галузі спеціальної та клінічної психології.

Викладачі кафедри брали участь у створенні Галузевих стандартів вищої педагогічної освіти зі спеціальностей 6.030102, 7.030102, 8.030102. Психологія, програм навчальних дисциплін для вищих навчальних закладів навчальних та навчально-методичних посібників для студентів; приймають участь в розробці освітніх програм з психології (спеціальної, клінічної) для бакалаврів та магістрів, а також є розробниками програм з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і психологів закладів спеціальної та інклюзивної освіти, працівників соціально-реабілітаційних центрів та закладів охорони здоров'я. Провідні фахівці кафедри спеціальної психології та медицини часто виступають рецензентами навчальних посібників, підручників, кандидатських та докторських дисертацій, методичних розробок тощо та систематично підвищують рівень науково-викладацької кваліфікації, збагачуючи професійне навчання майбутніх спеціальних і клінічних психологів передовим досвідом психолого-педагогічної і клінічної теорії та практики.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Випускники кафедри спеціальної психології та медицини, отримавши кваліфікацію психолога (спеціального, клінічного) готові до виконання на високому рівні професійних видів діяльності, а саме:

1) діагностико-аналітичної, експертної – диференційна діагностика для визначення типу порушень, формулювання психологічного висновку;

2) консультативної, психопрофілактичної – консультування дітей і дорослих з відхиленнями в розвитку, батьків і педагогів з проблем навчання, розвитку, життєвого і професійного самовизначення; проведення психолого-педагогічного обстеження з метою визначення рівня психічного розвитку, відповідності віковим нормам; проведення психопрофілактичної роботи, спрямованої на створення сприятливого психологічного клімату в освітній/реабілітаційній установі, психопрофілактична робота з персоналом; надання психологічної допомоги сім'ям; надання психологічної допомоги в небезпечних і надзвичайних ситуаціях природного, техногенного і соціального походження;

3) соціально-педагогічної, виховної – планування і проведення заходів щодо соціально-психологічної профілактики в процесі навчання і виховання, проведення роботи з профорієнтації, надання допомоги в соціалізації учнів, реалізація особистісно-орієнтованого підходу до освіти і розвитку дітей; формування духовних, етичних цінностей і моральних переконань у осіб з психофізичними порушеннями; застосування сучасних психологічних і педагогічних технологій;

4) корекційно-розвивальної, реабілітаційної – психологічний супровід процесу навчання і виховання дітей з порушеннями розвитку; використання сучасних науково обґрунтованих і найбільш адекватних прийомів, методів психокорекційної і психореабілітаційної роботи, зокрема технічних засобів

навчання і діагностики, інформаційних і комп'ютерних технологій;

5) культурно-просвітницької – формування загальної і психологічної культури учасників освітнього/реабілітаційного процесу та найближчого соціального оточення осіб з порушеннями психофізичного розвитку;

6) науково-дослідної, науково-методичної – виконання науково-методичної роботи, участь в роботі науково-методичних об'єднань; самоаналіз і самооцінка з метою підвищення своєї кваліфікації; розробка і реалізація корекційно-освітніх програм;

7) організаційно-управлінської – забезпечення охорони життя і здоров'я учнів під час освітнього/реабілітаційного процесу; ведення профільної документації; організація контролю за результатами виховання; організація і проведення позанавчальних заходів тощо (Кафедра спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення; б.д.).

Кафедра спеціальної психології та медицини систематично працює над перспективами власного розвитку, зокрема над розширенням співпраці з інклюзивно-ресурсними центрами, спеціальними та інклюзивними закладами освіти, корекційно-реабілітаційними закладами, закладами охорони здоров'я та соціального захисту населення Києва, інших регіонів України та зарубіжжя; активно залучає до освітньо-професійного процесу стейкголдерів і здобувачів вищої освіти для вдосконалення рівня підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти та спеціальної і клінічної психології.

Список використаних джерел:

1. **Афузова, Г. В.** (2010). Психологічні особливості професійної спрямованості майбутнього психолога на корекційну підтримку дітей з психофізичними вадами. [Дис. канд. психол. наук, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова]. Київ**. 2. Кафедра** спеціальної психології та медицини. (б.д.). Взято 28 квітня 2025 з https://fsio.udu.edu.ua/student/educational-programs/programs-med. **3. Кафедра** спеціальної психології та медицини: історія та сьогодення. (б.д.). Взято 28 квітня 2025 з https://fsio.udu.edu.ua/faculty/structure/kaf-med/history-med. **4. Наказ** Мінекономіки України від 29.12.2022 № 5573 «Про затвердження зміни № 11 до Національного класифікатора ДК 003:2010». (2022). https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5174bba5-9798-40fa-aa43-00d5fa0e5acf&title=NakazMinekonomikiVid29-12-2022-5573-proZatverdzhenniaZmini11-DoNatsionalnogoKlasifikatoraDk003-2010- **5. Наказ** МОЗ України від 30.09.2022 № 1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385». (2022). https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-30092022--1782-pro-vnesennja-zmin-do-nakazu-ministerstva-ohoroni-zdorov%E2% 80%99ja-ukraini-vid-28-zhovtnja-2002-roku--385. **6. Benjamin LT Jr.** A history of clinical psychology as a profession in America (and a glimpse at its future). Annu Rev Clin Psychol. 2005;1:1-30. doi:10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143758.

References:

1. Afuzova, H. V. (2010). Psykholohichni osoblyvosti profesiinoi spriamovanosti maibutnoho psykholoha na korektsiinu pidtrymku ditei z psykhofizychnymy vadamy. [Psychological features of the future psychologist's professional orientation towards correctional support for children with psychophysical disabilities]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **2. Kafedra** spetsialnoi psykholohii ta medytsyny [Department of Special Psychology and Medicine]. (n.d.). Retrieved from https://fsio.udu.edu.ua/student/educational-programs/programs-med [in Ukrainian]. **3. Kafedra** spetsialnoi psykholohii ta medytsyny: istoriia ta sohodennia [Department of Special Psychology and Medicine: History and Present]. (n.d.). Retrieved from https://fsio.udu.edu.ua/faculty/structure/kaf-med/history-med. **4. Nakaz** Minekonomiky Ukrainy vid 29.12.2022 № 5573 «Pro zatverdzhennia zminy № 11 do Natsionalnoho klasyfikatora DK 003:2010» [Order of the Ministry of Economy of Ukraine dated 29.12.2022 No. 5573 «On Approval of Amendment No. 11 to the National Classifier DK 003:2010»]. (2022). Retrieved from https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5174bba5-9798-40fa-aa43-00d5fa0e5acf&title=NakazMinekonomikiVid29-12-2022-5573-proZatverdzhenniaZmini11-DoNatsionalnogoKlasifikatoraDk003-2010- **5. Nakaz** MOZ Ukrainy vid 30.09.2022 № 1782 «Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 28 zhovtnia 2002 roku № 385» [Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 30.09.2022 No. 1782 «On Amendments to the Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 28 October 2002 No. 385»]. (2022). Retrieved from https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-30092022--1782-pro-vnesennja-zmin-do-nakazu-ministerstva-ohoroni-zdorov%E2% 80%99ja-ukraini-vid-28-zhovtnja-2002-roku--385**. 6. Benjamin LT Jr.** (2005). A history of clinical psychology as a profession in America (and a glimpse at its future). *Annu Rev Clin Psychol*.;1:1-30. doi:10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143758.

RUDENKO L., AFUZOVA H., KROTENKO V. DEPARTMENT OF SPECIAL PSYCHOLOGY AND MEDICINE: PAST, PRESENT, AND FUTURE (ON THE 20TH ANNIVERSARY OF ITS FOUNDING).

The purpose of this article is to highlight the twenty-year practical experience of the Department of Special Psychology and Medicine in training professionals in special and clinical psychology. The article outlines the

department's development stages, noting that its foundation in 2004 was driven by the urgent need to train experts with systematic psychological knowledge about children with developmental disorders—those who understand their difficulties and the specific nature of their education and daily life. In response to current challenges, the department has been continuously updating and expanding its curricula, academic programs, practical training content, and the topics of course and qualification papers. Methodological guidelines are being developed, and research findings by both faculty and students are published regularly. It is emphasized that the department actively builds a network of scientific and methodological cooperation with institutions of special preschool and school education, healthcare facilities, and social rehabilitation centers. This collaboration provides expert support for professionals working in those institutions and creates conditions for the practical training of future special and clinical psychologists. Over the past two decades, the department's academic staff has ensured a balanced integration of psychological, pedagogical, and clinical knowledge and skills, which contribute to the development of key professional competencies in special and clinical psychology. Today, the department offers professional training in the C4 Psychology field through the following programs: 1. Psychology (Special, Clinical) – first (bachelor's) level of higher education (full-time and part-time); 2. Psychological Support of Developmental Processes – second (master's) level (part-time, for those with higher education in another field); 3. Clinical Psychology – second (master's) level (full-time and part-time).

Keywords: psychology, special psychology, clinical psychology, Department of Special Psychology and Medicine, inclusion, inclusive education.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.32
УДК 376.5.013.41:37.064.1-056.24

К.Сабадаш
ksabadash15@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-6407-8293

ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ ОСВІТИ

В статті розглядається питання розробки та впровадження авторської програми підготовки вчителів які працюють в інклюзивній освіті. Українські вчені визначають інклюзивну освіту однією з ключових сучасних тенденцій розвитку освітнього процесу, спрямованою на забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей. Вона базується на принципах недискримінації, адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів та створення сприятливого середовища для їхньої соціалізації. Спільне навчання учнів із нормотиповим розвитком і дітей із особливими освітніми потребами набуває в сучасному світі надзвичайно важливого значення для удосконалення та розвитку освіти в дошкільних та шкільних установах.

Ключові слова: інклюзивна форма освіти, програма удосконалення, діти із особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Авторка наголошує, що важливу роль у впровадженні інклюзивної освіти відіграє підготовка педагогів. Вони повинні володіти не лише методиками викладання для дітей з ООП, а й вмінням налагоджувати ефективну комунікацію з батьками та залучати їх до навчального процесу. Це забезпечує більш гармонійний розвиток дитини та сприяє її інтеграції у колектив однолітків. Важливим аспектом є також психологічна підтримка учнів, які можуть стикатися з труднощами адаптації, а також розвиток у них емоційного інтелекту та соціальних навичок (Д. Шульженко, 2006).

Аналіз досліджень і публікацій. Шульженко Д. І. у своїх роботах звертає увагу на те, що інклюзивна освіта передбачає не лише зміни в підходах до навчання, але й реформування освітньої системи в цілому. Це включає розробку нових навчальних програм, підготовку педагогічного складу, забезпечення відповідної матеріально-технічної бази та впровадження гнучких методів оцінювання знань учнів. Особливо важливо враховувати психологічний комфорт дітей, оскільки інклюзивне навчання має на меті не лише академічний розвиток, а й соціалізацію дитини, її особистісне зростання та формування впевненості у власних силах (Д. Шульженко, 2006).

Таким чином, інклюзивна освіта, за визначенням Шульженко Д. І., є не лише способом навчання, а й комплексним процесом створення рівних можливостей для всіх дітей. Її ефективність залежить від якісної підготовки педагогів, залучення батьків, адаптації навчальних програм і створення сприятливого освітнього середовища. Це підхід, що сприяє розвитку не лише дітей з ООП, а й суспільства в цілому,